

ज्वरः

ज्वराच्च निखिलान् हन्यान्नात्र कार्या विचारणा ।
 पृथग्हृद्वागन्तुजांच घातुस्थान् विषभांस्तथा ।
 सन्निपातोद्भवोऽपि मानवानपि नाशयेत् ॥
 शीतादीनपि दाहादीन् मोहं तर्काभ्रं लयाम् ।
 काचं श्वावच पाण्डुच हृद्गोमं कामलाभमपि ॥
 त्रिकण्डकटौजातुपार्श्वभूजक नाशयेत् ।
 शीताभुजा निवेदेतत् सर्वज्वरनिवृत्तये ॥
 सुदर्शनं यथा चक्रं दानवानां विनाशनम् ।
 तदज्वरार्यां सर्वेषां चूर्णमेतत्प्रयाशनम् ॥”
 पुष्करमूलाभावे कुष्ठमपि दद्यात् । भार्गवभावे
 कण्टकारीभूलम् । सौराष्ट्राभावे स्फुटिकां
 दद्यात् । तगरालाभे कुष्ठं देयम् । औषधैर्भ-
 कयोरलाभे विदारौकन्दस्य भागहयं दद्यात् ।
 पुष्करौकं श्वेतकमलम् । काकोल्यभावे अश्व-
 गन्धाभ्रं दद्यात् । तालीशपत्रकाभावे खर्ब-
 ताजी प्रदीयते । इति अथवा कण्टकारीजटा
 देया । इति सुदर्शनचूर्णम् ॥ * ॥
 “शूटी निशाह्वयं शुष्की दारु पुष्करमूलकम् ।
 एला गुडची कटुका पर्यटच सवासकः ॥
 भार्गो किराततिलकश्च दशमूलं तथैव च ।
 कापमेवां पिवेत् हृद्यविन्धुचूर्णयुतं नरः ॥
 ज्वरान् सर्वान् हुतं हन्ति नात्र कार्या
 विचारणा ॥”
 अशुभूतमद्यतमेतत् ॥ * ॥
 “हरीतकीचिद्रुद्रहृदारकम्यां पृथग्भवेत् ।
 पलहयं कण्डा मुष्की गुडची गोक्षरो वरी ॥
 सहदेवो विरुङ्गश्च प्रत्येकं पलसम्मितम् ।
 मधुना वटिकां कृत्वा खादेत् ज्वरमपोहति ॥
 काचं श्वावं मज्जस्तम्बं वङ्गिमाख्यं नियच्छति ॥
 लाचा दशाचा अरुणा मङ्गला
 चचन्दनं लोहितचन्दनश्च ;
 लकूपचकं वारि सुरा ससृष्टा
 प्रत्येकमेतानि पलोष्मितानि ॥
 किराततिलकसिद्धतासतिलका-
 ग्दताकवापर्यटकण्टकाभ्याः ।
 विरुङ्गविशामलकारि वावा-
 रसानिशापादखविन्धुवाराः ॥
 एतानि देयानि पृथक् पलाहं-
 मानानि सञ्चालि च भेषजानि ।
 कल्कानमीषां विदधीत गण-
 दुग्धेन वै साह्यतुलामितेन ॥
 तैलं तिजानान्धु तुलाशुभानं
 तेनैव कल्केन शनैः पचेत् ॥
 हन्यात् ज्वरान् तैलमिदं समस्तान्
 कुण्डादलं वीथ्यमतीवपुष्टम् ॥
 विमर्द्दनादाशु परिभ्रमं भ्रमं
 श्रमं नयेत् संजनयेत् द्युतिं तनोः ।
 तथा यथाभस्थिसतुद्भवामपि
 प्रहस्य निद्रां सप्तपार्श्वयेत् सुखम् ॥”
 अथवा मञ्जिष्ठा । वारि वाजा । रसा राज्ञा ।
 इति लाचादितैलम् ॥ * ॥
 “लाचारससमं तैलं तैलाभ्यन्तु चतुर्गुणम् ।

ज्वरः

अश्वगन्धानिशादावकौक्तीकुष्ठान्दचन्दनेः ॥
 समुन्वारोहिणीराक्षाश्रुताङ्गामधुकेः समैः ।
 सिद्धं लाचादिकं नाम तैलमभ्यञ्जनादिना ॥
 सर्वज्वरक्षयोन्मादश्वासापसारवातशुत् ।
 यश्चाराक्षसभूतघ्नं गर्भिणीनाश्च शस्यते ॥”
 मस्तु दधिजलम् । कौक्ती रेणुका । चन्दन-
 मत्र श्वेतमेव न तु रक्तम् । रोहिणी कटुकी ।
 इति च लाचादितैलम् ॥ * ॥
 “लाचा हरिद्रा मञ्जिष्ठा फेनिलं मधुकं बला ।
 लामप्यकं चन्दनश्च चम्पकं नीलसुत्पलम् ॥
 प्रत्येकमेवां षण्मूलीः पला तोये चतुर्गुणे ।
 चतुर्भागावशेषे तु गर्भं चैतत् समापयेत् ॥
 रेणुका पद्मकश्चैव वाजिगन्धा तथैव च ।
 वेतसं चोरकं कुष्ठं देवदारु नखं लचम् ॥
 शतपुष्या पुष्करौकं मांषी मधुकमेव च ।
 एभिरक्षमितैः कल्केः कवायेथैव पेषितैः ॥
 मस्तुसुत्कारगलानामाफ्काफ्कमावपेत् ।
 क्षीराफ्कसमायुक्तं तैलप्रस्थं विपाचयेत् ॥
 अभ्यङ्गात्तैलमेतद्वि शीघ्रं दाहमपोहति ।
 चापोहति तथा वातं पित्तं ज्वरभवं ज्वरम् ॥
 सप्रलापं सलक्ष्णं तालुशोषभ्रमान्वितम् ।
 यद्दोषश्चष्टा ये नात्वा रक्षःसंभूषिताश्च ये ॥
 तेषां कष्टं प्रशमयेत्तैलं लाचादिकं महत् ॥”
 फेनिलं वदरम् । लामप्यकसुश्रीरवत् पीतच्छवि-
 ल्हाविशेषः ।
 लामप्यकं यदा न स्यादुश्रीरं हीयते तदा ।
 चम्पकमित्यस्य स्थाने कुत्रापि गैरिकं इति पाठः ।
 नीलोत्पलस्यालाभे तु कुसुदं देयमिच्छते ।
 समापयेत् प्रक्षिपेद्विषयः । चोरकं अश्वि-
 पर्वण्यभेदः भण्डित्तर इति नैपालदेशे भवति ।
 तदलाभे अश्विपर्वणं देयम् । पुष्करौकं श्वेतकम-
 लम् । मस्तु दधिजलम् । सुक्तं सन्धानभेदः ।
 आरनालमपि सन्धानभेदः । इति महालाचादि-
 तैलम् ॥ * ॥ अथ नवज्वरे रसाः ।
 “सुतो गन्धकःशुष्कः शोषण्यश्च
 सर्वैस्तुल्या शर्करा मत्स्यपित्तैः ।
 भूयो भूयो मर्द्दयेत्तं चिरान्नं
 वज्रो देयः शङ्खवेरद्वेष ॥
 तापे शीतं वीजनैस्तक्रभक्तं
 दृक्ताकाद्यं पथ्यमेतत् प्रदिष्टम् ।
 अद्वौ चोयं हन्ति सद्यो ज्वरान्
 पित्ताधिक्ये क्वद्भिर् तोयश्च दद्यात् ॥”
 अस्य प्रक्रिया । पाराशुह भाग १ गन्धकशुह
 भाग १ शोहागाशुह भाग १ मरिच भाग १
 शर्करा भाग ४ रोहमत्स्यकपित्त भाग ३ ।
 अमं प्रतिदिनं सर्वं दिनत्रयं मर्द्दयेत् । रस-
 मिमं रक्तित्रयमितमार्द्रकरसेन दद्यात् । ओदनं
 तक्रं दृक्ताकफलं भोक्तुं दद्यात् । अजनाद्यैः
 शीतलसुपचारं कुर्यात् । उदकमश्वरीरवी नव-
 ज्वरेषु ॥ * ॥ रसरत्नप्रदीपे ।
 “अद्यात् समं सुतसमुद्भवेन
 हिङ्गुजगन्धं परिन्द्य यामम् ।

ज्वरः

नवज्वरे वल्लयुगं त्रिचस-
 माद्रांभसायं ज्वरधूमकेतुः ॥”
 प्रक्रिया । पाराशुहगन्धकशुहहिङ्गुलशुहसमुद्-
 फेनसभागं सर्वं याममेकमार्द्रकरसेन संमर्द्द
 रक्तिकावटकमितमार्द्रकरसेन दिनत्रयं नवज्वरी
 भक्षयेत् । दिनत्रयान्नवज्वरो नश्येत् । इति
 ज्वरधूमकेतुः ॥ * ॥ रसेन्द्रचिन्तामणौ ।
 “शुहः सुतो विषो गन्धः प्रत्येकं प्राण्यमितः ।
 धूर्तवीजं त्रिशाखं स्यात् सर्वैभ्यो द्विगुणा
 भवेत् ॥
 हेमाङ्गा कारयेदेषां चूर्णं स्रष्ट्यं प्रयत्नतः ।
 जम्बीरजीरकैर्द्वयचूर्णं गुञ्जाद्वयोष्मितम् ॥
 आर्द्रकस्य रसेनापि ज्वरं हन्ति त्रिदोषजम् ।
 ऐकाहिकं द्वाहाहिकश्च त्रयाहिकश्च चतुर्थकम् ॥
 विषमश्च ज्वरं हन्यान्नवं जीर्णश्च सर्वथा ।
 महाज्वराकुश्रो नाम्ना रसोऽयं सर्वसंमतः ॥”
 प्रक्रिया । शुहपाराशुहगन्धकशुहविषप्रत्येकं
 टङ्क १ धत्तरीजटङ्क ३ चोकिटङ्क १२ सर्वेषां
 चूर्णमतिस्त्रष्ट्यं कर्तव्यम् । इति महाज्वरा-
 कुशः ॥ * ॥ सर्वज्वरेषु श्राङ्गधरे ।
 “एको भागो रसात् शुहास्त्रैवेयः पिपली शिवा ।
 आकारकरभो गन्धः कटुतैलेन शोधितः ॥
 फलानि चेन्द्रवारययाचतुर्भागमिता अमी ।
 एकत्र मर्द्दयेच्चूर्णमिन्द्रवारयिकारसैः ॥
 माषोष्मितां वटीं कृत्वा दद्यात् सद्योज्वरे बुधः ।
 क्षिमारसागुपानेन ज्वरघ्नी वटिका मता ॥”
 श्लेथेयः कृद् इति लोके । शिवाञ्च हरीतकी ।
 आकारकरभः अकारकरश्च इति लोके । चतु-
 र्भागमिता अमी श्लेथेयादयः षट् ससुहिता
 भागचतुष्टयमिताः । इति ज्वरघ्नीवटिका ॥ * ॥
 श्राङ्गधरे ।
 “रमं गन्धश्च दरुं जैपालं क्रमवर्द्धितम् ।
 दन्तीरसेन संपिथ्य वटीं गुञ्जामिता कृता ॥
 प्रभाते धितया साह्यमधिता शीतवारिणा ।
 एकेन दिवसेनेषा नवज्वरहरी भवेत् ॥”
 इति च ज्वरघ्नीवटिका ॥ * ॥ रसरत्नप्रदीपे ।
 “रसो गन्धो विषं शुष्की पिपली मरिचानि च ।
 पथ्या विभीतकं घात्री दन्तीवीजश्च शोधितम् ॥
 चूर्णमेवां समाशानां द्रोणपुष्पीरसैः पुटेत् ।
 वटीं माघनिभां कुर्यात् भक्षयेन्नूतने ज्वरे ॥”
 इति नवज्वरीहरीवटी । इति नवज्वरे रसाः ॥ * ॥
 अथ सामान्यज्वरे रसाः ।
 “शुहं सुतं विषं गन्धं धूर्तवीजं त्रिभिः समम् ।
 चतुर्णां द्विगुणं शोषं चूर्णं गुञ्जाद्वयोष्मितम् ॥
 आर्द्रकस्य रसेः किंवा जम्बीरस्य रसेयुतम् ।
 महाज्वराकुश्रो नाम्ना सर्वज्वरविनाशनः ॥
 ऐकाहिकं द्वाहाहिकश्च त्रयाहिकश्च चतुर्थकम् ॥
 विषमं वा त्रिदोषं वा ज्वरं हन्ति न संशयः ॥”
 प्रक्रिया । शुहपाराशुह १ शुहविषटङ्क १ शुह-
 गन्धकटङ्क १ धत्तरीजटङ्क ३ शोकिटङ्क ४
 पीपरीटङ्क ४ मरिचटङ्क ३ सर्वेषां चूर्णमति-
 स्त्रष्ट्यं कर्तव्यम् । इति महाज्वराकुशः ॥ * ॥